

Environmental Planning for Ecotourism in Sensitive Ecosystems and Protected Areas of Iran: A Framework for Achieving Sustainable Conservation

Lobat Zebardast^{a*}

^aDepartment of Environmental Planning, Management and HSE, Faculty of Environment, University of Tehran, Tehran, Iran.

*Corresponding Author: : Lzebardast@ut.ac.ir, <https://orcid.org/0000-0001-5660-9665>

Article Info

Article type:
Review Article

Article history:
Received: 2026/08/15
Received in revised form:
2026/09/11
Accepted 2026/09/10
Available online: 2026/09/22

Keywords:
Ecotourism,
Environmental planning,
Protected areas,
Sustainable conservation.

ABSTRACT

Drawing on a literature review on ecotourism and sustainable tourism in protected areas, the study aims to propose an environmental planning framework for Iran that reflects the country's climatic, geographic, cultural, and institutional contexts and can serve as a model for the sustainable conservation of sensitive ecosystems and the sustainable management of tourism. This study seeks to answer the following questions: What are the key opportunities, challenges, and research gaps in managing ecotourism in protected areas? How can an indigenous, sustainability-oriented framework for Iran be adapted to the country's specific climatic, institutional, and environmental conditions? This study conducted a systematic review of the literature on ecotourism, sustainable tourism, environmental planning, and protected areas. Persian and English keywords were searched across ScienceDirect and Google Scholar for 2020–2026. After screening and the removal of duplicates, 21 articles were selected for final analysis. Findings reveal that nature-based tourism in protected areas can strengthen local economies, yet significant challenges persist, including land-use changes, pollution, socio-cultural disruptions, climate change impacts, human–wildlife conflicts, and inadequate infrastructure. The literature emphasizes carrying capacity, stakeholder education, participatory planning, collaborative governance, and robust legal frameworks as key management strategies. The review also reveals a clear research gap: most Iranian studies are confined to local or regional scales, focusing on individual sites without offering a coherent, transferable framework, while international findings require substantial adaptation to Iran's specific conditions. This study proposes a locally adapted framework based on environmental protection, economic development, community participation, ecosystem vulnerability, carrying capacity, and sound policy-making. It accounts for Iran's arid and semi-arid climate, institutional misalignment, and competition over scarce water resources. The result is a framework in which carrying capacity is climate-sensitive, zoning is institutionally aligned, participation is livelihood-oriented and grounded in equitable benefit-sharing, and monitoring is adaptive and data-driven. This model provides an operational basis for strategic ecotourism planning, facilitating the transition from mere exploitation to sustainable conservation in Iran's sensitive ecosystems and protected areas.

Cite this article: Zebardast, L. (2026). Environmental Planning for Ecotourism in Sensitive Ecosystems and Protected Areas of Iran: A Framework for Achieving Sustainable Conservation. *Strategies of Engineering Sciences and Sustainable Systems Management*, 2(2), 47-66.
<https://doi.org/10.22034/jsesm.2026.597280.1025>

© The Author(s).

Publisher: Iranian Scientific Association of Waste Engineering and Management.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jsesm.2026.597280.1025>

Introduction

Tourism is an important driver of economic development, employment, income diversification, and poverty reduction, particularly in developing countries. Natural areas, protected landscapes, and biodiversity-rich ecosystems are major destinations for nature-based tourism while also providing essential ecosystem services. However, increasing tourism pressure, uncontrolled recreational activities, land-use changes, pollution, climate change, and biodiversity loss can threaten sensitive ecosystems. Without appropriate environmental planning and management, tourism development may intensify resource degradation and create conflicts between conservation objectives and local economic interests. Ecotourism provides an approach for linking biodiversity conservation with responsible tourism, local economic development, environmental education, and community participation. Effective ecotourism planning therefore requires attention to ecological capacity, visitor management, local livelihoods, stakeholder participation, and institutional arrangements, supported by tools such as carrying-capacity assessment, zoning, participatory planning, monitoring, and collaborative governance. Iran has considerable ecotourism potential due to its diverse climates, ecosystems, landscapes, protected areas, and cultural heritage. Nevertheless, ecotourism development faces environmental, socio-economic, and institutional challenges, including water scarcity, ecosystem vulnerability, inadequate infrastructure, livelihood dependence on natural resources, and institutional fragmentation. Existing Iranian studies have largely focused on specific destinations or individual management issues and have rarely provided an integrated and transferable planning framework. Therefore, international experiences require adaptation to Iran's climatic, geographical, socio-economic, cultural, and institutional conditions. Accordingly, this study systematically reviews recent literature on ecotourism and sustainable tourism in protected areas to identify major opportunities, challenges, management strategies, and planning requirements and to provide the conceptual basis for an integrated framework for sustainable ecotourism planning in Iran.

Method

This study employed a systematic literature review to identify and synthesize recent evidence on ecotourism, sustainable tourism, environmental planning, and protected areas, with emphasis on environmental, socio-economic, institutional, and planning dimensions relevant to the Iranian context. Persian and English studies published between 2020 and 2026 were searched in ScienceDirect and Google Scholar using keywords such as "ecotourism," "protected areas," "environmental planning," "environmental impacts of ecotourism," and "sustainable conservation." In ScienceDirect, an advanced search restricted "Ecotourism" and "Protected areas" to article titles and research articles, yielding 110 records.

Titles and abstracts were screened based on predefined inclusion and exclusion criteria, and duplicate or irrelevant studies were removed. Finally, 21 articles (15 English and 6 Persian) were selected for analysis. The selected studies were comparatively reviewed to identify major opportunities, challenges, management strategies, and planning requirements. Findings were thematically organized around ecological conservation, carrying capacity, community participation, economic benefits, governance, policy, environmental education, and monitoring, providing the basis for developing a context-sensitive framework for sustainable ecotourism planning in Iran.

Results

The systematic review identified key opportunities, challenges, and strategic solutions for ecotourism management in protected areas. Findings indicate that developing nature-based tourism, particularly in regions near international borders, can attract support and strengthen local economies. However, significant challenges persist, including land-use changes,

pollution, socio-cultural disruptions, and the intensification of climate change impacts. Resource scarcity and human-wildlife conflicts, alongside poverty and inadequate infrastructure, remain primary barriers to sustainable development. To mitigate these conflicts, the literature emphasizes several management interventions: calculating carrying capacity, diversifying recreational activities, and enhancing local welfare through participatory planning. Stakeholder education and international branding of protected statuses are crucial for balancing conservation and utilization, with tour guides playing a pivotal role in promoting environmental awareness. Furthermore, tourists' attitudes and their awareness of conservation needs are decisive factors for the success of ecotourism destinations.

Results also highlight the importance of "Collaborative Governance" and benefit-sharing mechanisms. Sustainable success depends on structured interactions among stakeholders, transparency, and conflict management to link biodiversity conservation with local livelihoods. Strategic educational planning along tourist routes can foster pro-environmental public opinion while improving socio-economic indices. Finally, researchers stress the necessity of integrated policy-making and robust legal frameworks that simultaneously prioritize ecological capacity and economic.

Conclusions

This study identifies the dimensions and components governing ecotourism environmental planning in sensitive ecosystems and protected areas to develop the groundwork for a comprehensive indigenous framework that aligns tourism development, local community participation, and the sustainable conservation of natural resources. The review shows that most Iranian studies have been limited to local or regional scales, focusing on capacity assessment or the challenges of specific sites without offering a coherent, transferable framework. Conversely, international findings stem from geographic, institutional, and environmental contexts that differ markedly from those of Iran and therefore require substantial adaptation to its climatic variability, biodiversity, and local governance structures.

The literature reveals a clear gap in studies that conceptualize ecotourism planning as an integrated model aligned with sustainable conservation in the Iranian context, particularly regarding the systematic linkage of ecological, socio-economic, and institutional dimensions; the institutionalization of local community participation as a core pillar rather than a peripheral variable; and a concrete policy framework capable of balancing development-oriented exploitation with conservation requirements.

Accordingly, any proposed framework must rest on core pillars environmental protection alongside economic development, community participation, sensitivity to Iran's specific conditions and ecosystem vulnerability, carrying capacity, and sound policy-making—while accounting for the country's arid and semi-arid climate, institutional misalignment, competition over scarce water resources, the livelihood dependence of local communities on natural assets, and security and accessibility constraints. The result is a locally adapted framework in which carrying capacity is climate-sensitive, zoning is responsible and institutionally aligned, participation is livelihood-oriented and grounded in equitable benefit-sharing, and monitoring is adaptive and data-driven. Such a framework can serve as an operational model for strategic ecotourism planning, facilitating the transition from mere exploitation to sustainable conservation in Iran's sensitive ecosystems and protected areas.

برنامه ریزی محیط زیستی اکوتوریسم در زیست بوم های حساس و مناطق حفاظت شده ایران: الگویی برای دستیابی به حفاظت پایدار

لعبت زبردست^{a*}

^aگروه برنامه ریزی، مدیریت محیط زیست و HSE، دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

*نویسنده مسئول: lzebardast@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله مروری	این پژوهش، با استناد به مرور ادبیات در حوزه های اکوتوریسم و گردشگری پایدار در مناطق حفاظت شده، چارچوبی برای برنامه ریزی محیط زیست در ایران پیشنهاد می دهد که منعکس کننده شرایط اقلیمی، جغرافیایی، فرهنگی و نهادی کشور بوده و می تواند برای حفاظت پایدار از اکوسیستم های حساس و مدیریت پایدار گردشگری استفاده شود. این تحقیق بدنبال پاسخ به این پرسش هاست: فرصت ها، چالش ها و خلأ های پژوهشی در مدیریت اکوتوریسم مناطق حفاظت شده کدامند؟ یک چارچوب بومی و پایدار برای ایران، چگونه با شرایط خاص اقلیمی، نهادی و محیطی کشور سازگار می شود؟ روش پژوهش، مرور نظام مند ادبیات موضوع در حوزه های اکوتوریسم، گردشگری پایدار، برنامه ریزی محیط زیست و مناطق حفاظت شده است. کلیدواژه های مرتبط به صورت انفرادی و ترکیبی در پایگاه های ScienceDirect و Google Scholar برای بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶ جستجو شدند. پس از غربالگری و حذف موارد تکراری، ۲۱ مقاله برای تحلیل نهایی انتخاب گردیدند. یافته ها نشان می دهد که گردشگری طبیعت محور در مناطق حفاظت شده می تواند اقتصاد محلی را تقویت کند، اما چالش هایی از جمله تغییر کاربری، آلودگی، اثرات اجتماعی- فرهنگی، تغییر اقلیم، تعارضات انسان و حیات وحش و زیرساخت های ناکافی وجود دارد. ادبیات پیشین بر ظرفیت برد، آموزش ذینفعان، برنامه ریزی مشارکتی، حکمرانی همکارانه و چارچوب های قانونی مستحکم به عنوان راهبردهای کلیدی در این زمینه تاکید دارند. این مرور همچنین شکاف های پژوهشی را نمایان می سازد: اکثر مطالعات داخلی به مقیاس های محلی یا منطقه ای محدود شده و بر سایت های منفرد تمرکز دارند و چارچوبی منسجم و قابل تعمیم ارائه نمی دهند. یافته های بین المللی نیز نیازمند انطباق اساسی با شرایط خاص ایران هستند. این مطالعه چارچوبی بومی را پیشنهاد می دهد که بر مبنای حفاظت محیط زیست، توسعه اقتصادی، مشارکت جوامع محلی، آسیب پذیری اکوسیستم، ظرفیت برد و سیاست گذاری صحیح استوار است. در عین حال، اقلیم خشک و نیمه خشک ایران، عدم هم راستایی نهادی، رقابت بر سر منابع آب و محدودیت های امنیتی را لحاظ می کند. در این چارچوب، ظرفیت برد نسبت به اقلیم حساس است، پهنه بندی از نظر نهادی هم راستا شده، مشارکت معیشت محور و مبتنی بر تسهیم عادلانه منافع است و پایش به صورت تطبیقی و داده محور انجام می شود. چنین مدلی، مبنایی عملیاتی برای برنامه ریزی راهبردی اکوتوریسم فراهم کرده و گذار از بهره کشی صرف به حفاظت پایدار در اکوسیستم های حساس و مناطق حفاظت شده ایران را تسهیل می نماید.

استناد به این مقاله: زبردست، لعبت (۱۴۰۵). برنامه ریزی محیط زیستی اکوتوریسم در زیست بوم های حساس و مناطق حفاظت شده ایران: الگویی برای دستیابی به حفاظت پایدار. راهبردهای علوم مهندسی و مدیریت سیستم های پایدار، ۲(۲)، ۶۶-۴۷. <https://doi.org/10.22034/jsesm.2026.597280.1025>

© نویسندگان

DOI: <https://doi.org/10.22034/jsesm.2026.597280.1025>

ناشر: انجمن علمی مهندسی و مدیریت پسماند ایران

مقدمه

در سال‌های اخیر، گردشگری به یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی جهان تبدیل شده است. عواملی مانند ایجاد اشتغال، افزایش درآمدهای ارزی، جذب سرمایه‌گذاری، تقویت رشد اقتصادی و کمک به کاهش فقر، باعث شده این فعالیت نقش اقتصادی قابل توجهی به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه ایفا نماید. گردشگری به‌عنوان عاملی مؤثر در توسعه شناخته می‌شود، زیرا با بهره‌گیری از منابع موجود در مقصد، از جمله محیط طبیعی، اقلیم، میراث فرهنگی و سرمایه انسانی، زمینه پویایی اقتصادی محلی را فراهم می‌سازد (Mohanty et al., 2024). عرصه‌های طبیعی و مناطق حفاظت شده، به علت زیبایی و ویژگی‌های طبیعی خاص، یکی از جاذبه‌های مهم گردشگری در جهان محسوب می‌شوند. با آنکه در اصل، این مناطق به‌عنوان یک راهکار و چارچوب مهم برای تحقق پایداری، حفاظت از محیط زیست و ارزش‌های فرهنگی و اکوسیستمی شناخته می‌شوند (Cellitti & Angrilli, 2025). علاوه بر کارکرد بنیادین حفظ تنوع زیستی، همزمان منجر به تقویت خدمات اکوسیستمی، به معنی مواهب و منافع دریافتی انسان از عرصه‌های طبیعی نیز می‌شوند (Buschke & Capitani, 2025) که یکی از مهمترین آنها گردشگری است.

با اینحال، بسیاری از عرصه‌های طبیعی و زیست‌بوم‌های حساس در اثر چالش‌هایی مانند تغییر اقلیم، کاهش تنوع زیستی و فشارهای ناشی از فعالیت‌های انسانی با تهدیدهای جدی مواجه‌اند. افزایش تمایل به بازدید از مناطق حفاظت‌شده سبب شده است این مناطق به مقاصد مهم و پرطرفدار در گردشگری طبیعت‌محور تبدیل شوند (Pegler et al., 2025) که این مسئله می‌تواند به صورت بالقوه و در شرایط رعایت نشدن الزامات محیط زیستی، باعث افزایش فشار و تخریب این مناطق شود. موفقیت در تحقق گردشگری پایدار در مناطق حفاظت‌شده مستلزم مجموعه‌ای از راهکارهایی از جمله ارتقای ارزش‌های طبیعی، کاهش پیامدهای مخرب گردشگری، تقویت نقش جوامع محلی در فرایند برنامه‌ریزی و تدوین چارچوب‌های قانونی است. در واقع، توسعه گردشگری مبتنی بر طبیعت زمانی پایدار خواهد بود که ضمن بهره‌گیری از پتانسیل‌های موجود، منافع اقتصادی آن به‌طور متوازن میان مدیران اجرایی و ساکنان بومی توزیع گردد (Trišić et al., 2023).

در سال‌های اخیر، پارادایم پایداری همانند بسیاری از حوزه‌های دیگر، به یکی از چارچوب‌های مهم در گردشگری تبدیل شده است. اکوتوریسم به عنوان یکی از ارکان اصلی در دستیابی به پایداری در گردشگری شناخته می‌شود. این رویکرد ضمن حفاظت و تقویت ارزش‌های طبیعی و فرهنگی، زمینه مشارکت و توسعه جوامع محلی را نیز فراهم می‌سازد (Zorlu, & Yilmaz, 2020). اکوتوریسم همواره به عنوان یک فعالیت پایدار و ابزاری کارآمد در مناطق حفاظت‌شده و حاشیه آن‌ها معرفی شده که می‌تواند میان حفاظت از تنوع زیستی و تامین معیشت جوامع محلی تعادل و همسویی ایجاد کند (Forje et al., 2021). چرا که از یک‌سو بر حفاظت از مقاصد طبیعی تأکید دارد و از سوی دیگر، رفتار مسئولانه گردشگران را در تعامل با محیط‌زیست تقویت می‌کند. اکوتوریسم به‌طور کلی به سفر مسئولانه به مناطق طبیعی اشاره دارد که همراه با توجه به حفاظت از محیط، ارتقای رفاه جوامع محلی و نیز آموزش و آگاهی‌بخشی است. در این نوع گردشگری، افراد ضمن لذت بردن از سفر و گذران اوقات فراغت، با ویژگی‌های طبیعی و فرهنگی مقصد نیز آشنا می‌شوند و تلاشی آگاهانه انجام می‌دهند تا کمترین آسیب را به محیط وارد کنند (Lim et al., 2023).

مفهوم اکوتوریسم از زمان ورود به ادبیات علمی این حوزه توسط سبایوس- لاسکورین^۱ (۱۹۸۷)، تکاملی تدریجی را به‌ویژه در ابعاد نظری داشته به‌طوری‌که رویکرد اولیه آن از تحسین صرف طبیعت به سمت حفاظت از این عرصه‌ها و حمایت از جوامع محلی سوق یافته است. این تغییر نگرش، اکوتوریسم را در کانون گردشگری پایدار قرار داده و توازن و توسعه هم‌زمان را در هر سه رکن محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی تضمین می‌کند (Machnik, 2021). این نوع گردشگری، بر رفتار مسئولانه گردشگران و توجه به ارزش‌های طبیعی و فرهنگی استوار بوده و به‌دلیل گرایش روزافزون گردشگران به تجربه‌های نو، مقاصد

جدید و آشنایی با شیوه زندگی جوامع محلی، رشد قابل توجهی داشته است. همچنین، اکوتوریسم محصولی جامع در نظر گرفته می‌شود که تجربه و رضایت گردشگر در شکل‌گیری تصویر ذهنی از مقصد نقش اساسی دارد. در این میان، اتکای آن به منابع طبیعی و محصولات بومی موجب می‌شود منافع اقتصادی حاصل، بیش از سایر اشکال گردشگری، در ناحیه مقصد باقی بماند (Cvetković et al., 2023). اکوتوریسم به‌عنوان یکی از انواع گردشگری جایگزین^۱، مبتنی بر بازدید مسئولانه از عرصه‌های طبیعی با هدف آموزش، مطالعه و انجام فعالیت‌های سازگار با محیط‌زیست است. این نوع از گردشگری که بر محوریت تجربه‌گرایی در طبیعت استوار است، فراتر از یک فعالیت صرفاً تفریحی، با تکیه بر شناخت اکوسیستم‌ها، تنوع زیستی، مناظر و میراث فرهنگی محلی، نقش مؤثری در توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی جوامع میزبان ایفا می‌کند (Kiper, 2013).

اساس اکوتوریسم بر پایه بهره‌برداری حداقلی از منابع طبیعی و در عین حال، ایجاد بیشترین سطح رضایتمندی برای گردشگران است. این نوع گردشگری پاسخگوی نیاز انسان به تجربه محیط‌های طبیعی، هوا و آب پاک است. افزون بر این، اشتیاق به تعامل با جوامع محلی و بومی و بهره‌گیری از خدمات و محصولات سنتی آن‌ها، از انگیزه‌های محوری و متمایزکننده این نوع گردشگری به شمار می‌رود (Hasana et al., 2022). گردشگران و بازدیدکنندگان از جاذبه‌های گردشگری، از جمله مهمترین ارکان در موفقیت اکوتوریسم و دستیابی به پایداری محسوب می‌شوند. مطالعات صورت گرفته مبین این مسئله است که تمایل گردشگران به بازدید از یک مقصد محلی و آگاهی آنان از ضرورت حفاظت، از عوامل کلیدی دستیابی به پایداری به شمار می‌رود. مشارکت گردشگران در اکوتوریسم این امکان را فراهم می‌کند که آنان ضمن گذراندن زمان فراغت و تعطیلات خود، بتوانند حس مسئولیت‌پذیری خود را در قبال توسعه و حفاظت از محیط زیست مقصد نشان دهند (Lim et al., 2023). خدمات اکوسیستمی عرصه‌های طبیعی و مناق حفاظت شده برای توسعه اکوتوریسم اهمیت زیادی دارد. از این منظر، اکوتوریسم افزون بر آنکه خود در شمار خدمات اکوسیستمی فرهنگی قرار می‌گیرد، بستری برای شناسایی و تقویت دیگر ارزش‌های فرهنگی مناطق حفاظت‌شده، مانند میراث تاریخی، ارزش‌های هویتی و نمادین، و همچنین آموزش و آگاهی‌بخشی زیست‌محیطی فراهم می‌کند (Cellitti & Angrilli, 2025).

به منظور مدیریت و کاهش اثرات احتمالی منفی ناشی از فعالیت‌های تفرجی در مناطق حفاظت‌شده و اکوسیستم‌های حساس طبیعی، چارچوب‌ها و ابزارهای متنوعی توسعه یافته‌اند که در پژوهش‌های مختلف به آنها اشاره شده و در اکوسیستم‌ها و محیط‌های مختلف طبیعی آزمون شده‌اند. تحقیق حاضر به دنبال پاسخگویی به این پرسش‌هاست که مهمترین فرصت‌ها، چالش‌ها و راهکارهای مدیریت و برنامه ریزی محیط زیستی اکوتوریسم در مناطق تحت حفاظت و اکوسیستم‌های حساس کدامند؟ کدامیک از این موارد در ادبیات علمی مرتبط با پژوهش کمتر مورد توجه قرار گرفته است؟ چارچوب بومی قابل ارائه برای کشور ایران در زمینه گردشگری پایدار در مناطق تحت حفاظت شامل چه مولفه‌هایی است؟ مدل پیشنهادی چگونه با شرایط خاص ایران (اقلیم، نهادها، منابع آب، امنیت) سازگار می‌شود؟

بر این اساس، هدف این مقاله، بررسی ادبیات تحقیق مرتبط با مقوله اکوتوریسم و گردشگری پایدار در مناطق طبیعی و حفاظت شده به منظور برنامه ریزی محیط زیستی در جهت ارائه یک چارچوب بومی برای کشور ایران است که شرایط خاص اقلیمی، جغرافیایی، فرهنگی و نهادی کشور را در نظر بگیرد تا بتوان به عنوان یک مدل الهام بخش برای توسعه پایدار گردشگری در مناطق طبیعی و آسیب پذیر کشور به کار گرفته شود.

روش‌شناسی پژوهش

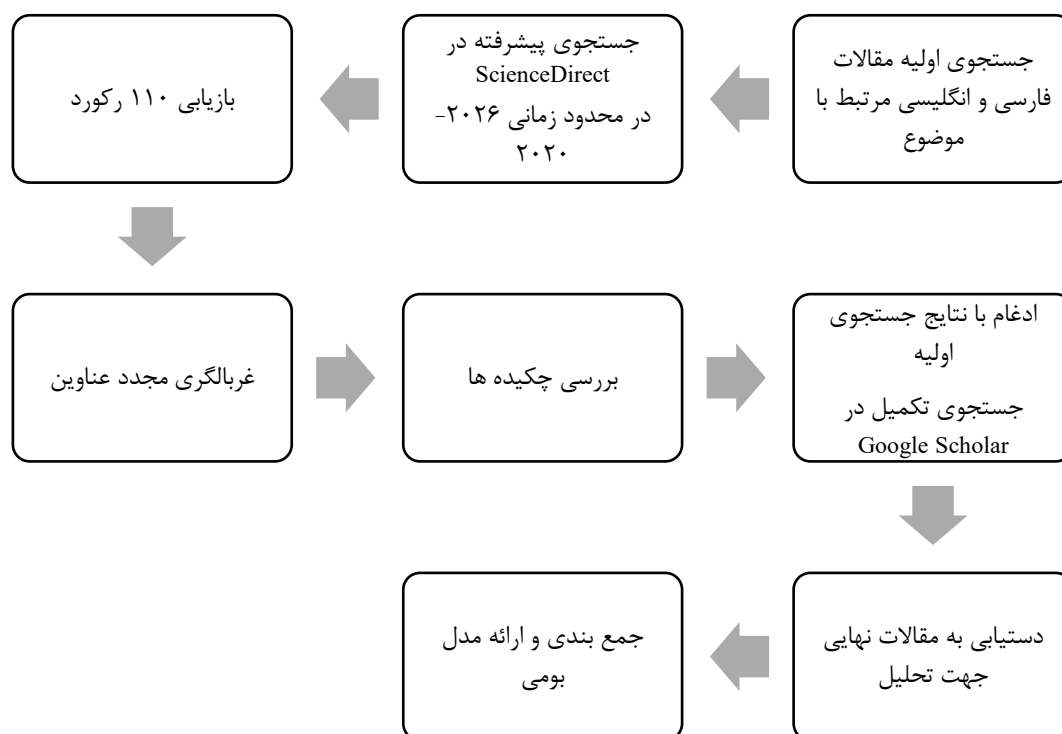
روش مورد استفاده در این مطالعه، مرور ادبیات پژوهش مرتبط با اکوتوریسم، گردشگری پایدار، برنامه‌ریزی محیط‌زیستی و مناطق حفاظت‌شده است. برای این منظور، از کلیدواژه‌های فارسی «اکوتوریسم»، «مناطق حفاظت‌شده»، «برنامه‌ریزی

محیط‌زیستی»، «اثرات محیط‌زیستی اکوتوریسم» و «حفاظت پایدار» و معادل‌های انگلیسی آن‌ها، به‌صورت منفرد و ترکیبی، برای جست‌وجو و غربالگری مقالات استفاده شد. مقالات منتشرشده در فاصله سال‌های ۲۰۲۰ تا زمان انجام جست‌وجو در سال ۲۰۲۶ میلادی از طریق ScienceDirect و Google Scholar شناسایی و بررسی شدند.

در مرحله نخست، تعدادی از مقالات فارسی و انگلیسی مرتبط با موضوع پژوهش از طریق جست‌وجوی اولیه گردآوری شد. سپس، به‌منظور تکمیل فرایند شناسایی منابع انگلیسی، از قابلیت جست‌وجوی پیشرفته پایگاه ScienceDirect استفاده شد. محدودیت‌های جست‌وجو به‌گونه‌ای تنظیم گردید که عبارات کلیدی "Ecotourism" و "Protected areas" در عنوان مقاله جست‌وجو شوند. پس از اعمال محدودیت بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶ و نوع مدرک مقالات پژوهشی، تعداد ۱۱۰ رکورد بازیابی شد.

در مرحله غربالگری، ابتدا عنوان رکوردهای بازیابی‌شده بررسی و موارد نامرتب حذف شدند. سپس، چکیده مقالات باقی‌مانده بر اساس میزان انطباق با اهداف پژوهش ارزیابی شد. مقالاتی که ارتباط مستقیمی با برنامه‌ریزی محیط‌زیستی اکوتوریسم، حفاظت از زیست‌بوم‌های حساس یا مدیریت مناطق حفاظت‌شده نداشتند، یا فاقد یافته‌های تجربی و اطلاعات قابل‌استفاده برای استخراج مؤلفه‌های مدل پیشنهادی بودند، از بررسی کنار گذاشته شدند. مقالات واجد شرایط حاصل از این جست‌وجوی تکمیلی با منابع انگلیسی شناسایی‌شده در جست‌وجوی اولیه ادغام و موارد تکراری حذف شدند. همچنین، از Google Scholar برای تکمیل جست‌وجوی منابع انگلیسی و شناسایی مقالات فارسی مرتبط استفاده شد. پس از ادغام نتایج جست‌وجوها، حذف موارد تکراری و ارزیابی عنوان، چکیده و متن کامل مقالات بر اساس معیارهای ورود و خروج، در نهایت ۲۱ مقاله، شامل ۱۵ مقاله انگلیسی و ۶ مقاله فارسی، برای تحلیل نهایی انتخاب شد.

در نهایت، با تلفیق مؤلفه‌های استخراج‌شده و انطباق آن‌ها با ویژگی‌های زیست‌بوم‌های حساس و مناطق حفاظت‌شده ایران، مدل بومی مورد نظر پژوهش تبیین گردید. در شکل ۱، نمودار فرایند پژوهش ارائه شده است.

شکل ۱. نمودار فرایند پژوهش

Figure 1. Research process diagram

یافته‌ها

در این بخش از پژوهش، مقالات پژوهشی بررسی شده با محوریت گردشگری در مناطق تحت حفاظت و با استفاده از کلمات کلیدی مد نظر تحقیق ارائه می‌شود.

از جمله مطالعات صورت گرفته در کشور ایران می‌توان به مقاله کمانداری و همکاران (۲۰۲۰) اشاره کرد که با رویکردی کیفی و روش توصیفی-تحلیلی، به بررسی ظرفیت‌ها، محدودیت‌ها و چالش‌های پیش‌روی طبیعت‌گردی در استان کرمان پرداختند. یافته‌ها نشان داد که با وجود تنوع بالای جاذبه‌های طبیعی در استان، توسعه اکوتوریسم با موانعی مانند ضعف اطلاع‌رسانی، کم‌رنگ بودن مشارکت جامعه محلی در برنامه‌های توسعه، مسائل امنیتی و نیز کمبود امکانات و زیرساخت‌های اقامتی و پذیرایی مواجه است.

Hajehforoosh (2022) در پژوهشی به بررسی نقش سه گونه گردشگری اکوتوریسم، اگرواکوتوریسم و ژئوتوریسم در توسعه صنعت گردشگری و ارتقای وضعیت اقتصادی شهرستان سمیرم پرداخت. برای ترسیم نقشه‌های اکوتوریسم و اگرواکوتوریسم از پیمایش میدانی، تحلیل پرسشنامه‌های گردشگران، نظرات کارشناسان و مسئولان ادارات و مصاحبه با ساکنان محلی استفاده شد و داده‌ها با آزمون‌های آماری و مدل SWOT تحلیل گردید. تهیه نقشه‌های ژئوتوریسم بر پایه مدل آنتروپی شانون صورت گرفت. همچنین با بهره‌گیری از مدل چرخه حیات باتلر مشخص شد که مقصد گردشگری سمیرم از دو مرحله نخست عبور کرده و اکنون در مرحله سوم یعنی مرحله توسعه قرار دارد و سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته، آغاز رشد و رونق گردشگری به‌ویژه در بخش اگرواکوتوریسم و ژئوتوریسم را نشان می‌دهد. نتایج نشان داد که با ارائه امکانات و خدمات بیشتر، توسعه گردشگری این ناحیه می‌تواند به سمت مرحله چهارم یعنی تثبیت حرکت کند.

Hejazi et al (2024) با هدف شناسایی و ارزیابی ژئوسایت‌های منطقه حفاظت‌شده میرآباد استان آذربایجان غربی، دو روش کامنسکو و سرانو-گونزالز-تروبا را مورد مقایسه قرار دادند. روش کامنسکو بر پایه پنج معیار شامل ارزش‌های علمی، زیباشناختی، فرهنگی، اقتصادی و مدیریتی و روش سرانو-گونزالز-تروبا نیز بر مبنای سه عیار ذاتی-علمی، فرهنگی و ارزش کاربری-مدیریتی، امتیازدهی شدند. نتایج نشان داد در روش کامنسکو، ژئوسایت آبشار خریاپ با مجموع ۹ امتیاز از ۲۰، بالاترین رتبه و سطوح مثلثی بیلوکه با ۶،۶ امتیاز، پایین‌ترین جایگاه را کسب کردند؛ در روش سرانو نیز تفرجگاه پردانان با ۱۳،۶ امتیاز از ۳۰ در رتبه نخست و سطوح مثلثی بیلوکه با ۱۰ امتیاز در رتبه پنجم قرار گرفتند.

Zarei et al (2024) با هدف ارزیابی پایداری اکوتوریسم در سواحل جزیره شیدور، سه منطقه با سطوح متفاوت فشار گردشگری شامل فشار شدید، فشار متوسط و نبود یا فشار اندک گردشگر را بررسی کردند. نتایج نشان داد که بیشترین پوشش گیاهی در منطقه فاقد فشار گردشگری مشاهده شد و با افزایش فشار گردشگران، میزان پوشش گیاهی به‌طور محسوسی کاهش یافت. تخریب ناشی از سوزاندن گیاهان و آسیب‌رساندن به شاخ‌وبرگ‌ها نیز با کاهش مواد آلی لایه سطحی خاک همراه بود. در مقابل، سواحل بالآمده و صخره‌ای تالاب بین‌المللی شیدور، به دلیل نبود اسکان گردشگران و محدودیت دسترسی، کمترین آسیب را متحمل شده و از بالاترین سطح پایداری اکوتوریستی برخوردار بودند.

Esfandiyari Darabad & Nezafat takle (2025) به توان‌سنجی ژئوتوریستی و ژئومورفولوژیکی مناطق حفاظت‌شده شهرستان مشکین‌شهر پرداختند و ژئوسایت‌ها را بر اساس معیارهای اصلی مرتبط با ارزش‌های علمی و مدیریتی ارزیابی کردند. نتایج نشان داد منطقه حفاظت‌شده شیروان‌دره‌سی به دلیل تنوع بالای اشکال ژئومورفولوژیکی و زمین‌شناسی، دسترسی مناسب و چشم‌اندازهای متنوع، در رتبه نخست قرار دارد و از ظرفیت بالایی برای مطالعات میدانی و جذب

گردشگر برخوردار است. پس از آن، منطقه گندمین نیز با امتیاز قابل توجه، به عنوان پهنه‌ای مناسب برای تحقیقات و توسعه گردشگری معرفی شد.

Seyed Mousavi et al (2025) با به کارگیری رویکردی آمیخته، به بررسی نقش امنیت محیط زیست و مشارکت محلی در حفاظت از منابع طبیعی پرداختند. بدین منظور، در فاز کیفی از مصاحبه با ۱۷ تن از خبرگان و تحلیل داده بنیاد استفاده شده و در فاز کمی، تحلیل داده‌های حاصل از ۱۹۲ پرسش‌نامه انجام گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد امنیت محیط زیست و مشارکت فعال جامعه محلی دو رکن محوری در توسعه پایدار گردشگری به شمار می‌روند و تلفیق راهبردهای آموزشی، توسعه اکوتوریسم و جذب گردشگران مسئولیت‌پذیر، نقش شایانی در کاهش تهدیدهای زیست‌محیطی و ارتقای معیشت بومیان دارد.

از جمله پژوهش‌های خارجی می‌توان به مطالعه‌ای با هدف تدوین راهبردهای بهینه اکوتوریسم در دره ایهلارا در آکسارای ترکیه اشاره کرد. براساس نتایج این تحقیق، دستیابی به پایداری در همه ابعاد (محیط‌زیستی، اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی) در این مناطق نیازمند یک برنامه‌ریزی جامع است. از مهم‌ترین راهبردهای شناسایی شده در این تحقیق می‌توان به تعیین ظرفیت برد^۱، اصلاح زیرساخت‌های گردشگری، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های تفریحی و ارتقای رفاه اقتصادی از طریق مشارکت جوامع محلی اشاره کرد. این مطالعه تأکید می‌کند که آموزش ذینفعان و استفاده از وضعیت حفاظتی منطقه برای برندسازی بین‌المللی، نقش مؤثری در ایجاد تعادل میان حفاظت و بهره‌برداری دارد (Zorlu, & Yilmaz, 2020).

در مقاله ای دیگر، رویکرد جدیدی برای پیش‌بینی پیامدهای کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت اکوتوریسم در مناطق حفاظت‌شده ارائه شده است. در این مطالعه، با بهره‌گیری از دیدگاه‌های جوامع محلی و به کارگیری روش «علت-معلول» در پنل‌های تخصصی، چالش‌های کلیدی شناسایی و راهکارهایی برای توسعه پایدار اکوتوریسم پیشنهاد گردیده است. پژوهشگران با اولویت‌بندی ۴۴ شاخص شامل متغیرهای قانونی، طبیعی و نظرات خبرگان، ضمن ارائه مبنایی برای ارزیابی عملکرد فعالیت‌های اکوتوریستی، نشان دادند که این رویکرد می‌تواند علاوه بر رفع چالش‌های جوامع محلی، به تولید دانش علمی و ارتقای مدیریت منابع طبیعی و تنوع زیستی کمک مؤثری نماید (Sánchez-Prieto et al., 2021). در پژوهشی دیگر، تأثیر اقدامات حفاظتی و توسعه اکوتوریسم بر جوامع محلی ساکن در داخل یا مجاورت دو منطقه حفاظت‌شده در کامرون با استفاده از روش تحقیق ترکیبی مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌ها نشان داد که اگرچه اقدامات حفاظتی به ارتقای صیانت از مناطق تحت حفاظت منجر شده است، اما میزان و شدت اثرات این اقدامات بر معیشت و زندگی بومیان، بسته به موقعیت جغرافیایی، راهبردهای معیشتی و میزان مشارکت جوامع محلی در فعالیت‌های اکوتوریستی، در این مناطق متفاوت است (Harilal et al., 2021).

پژوهشی که در یک منطقه حفاظت‌شده دریایی در برزیل انجام شد، با ترکیب روش‌های مبتنی بر سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) و مصاحبه، به بررسی ترجیحات کاربران این منطقه (گردشگران و ساکنان محلی) نسبت به خدمات فرهنگی اکوسیستم^۲ (CES) پرداخت. یافته‌ها نشان داد که تمام خدمات فرهنگی اکوسیستم مورد بررسی توسط پاسخ‌دهندگان در منطقه شناسایی شده است؛ «ارزش‌های زیبایی‌شناختی» و «روابط اجتماعی» رایج‌ترین خدمات فرهنگی شناسایی شده بودند، در حالی که «ترس‌آور بودن» و «ناخوشایندی» مهم‌ترین عوامل تنش‌زای انسانی شناخته شدند. این مطالعه نشان داد که اتکا به خود کاربران برای شناسایی نقاط داغ^۳ منطقه، همراه با ارزیابی پتانسیل اکوتوریسم

^۱ . Carrying Capacity

^۲ . Cultural Ecosystem Services

^۳ . hotspots

فعالیت‌های تفریحی ساحلی، می‌تواند به تدوین راهبردهای نوآورانه عمومی کمک کند که نه تنها گردشگران، بلکه جوامع محلی را نیز هدف قرار می‌دهد (Pinheiro et al., 2021).

نتایج پژوهشی که با هدف ارزیابی حکمرانی اکوتوریسم در داخل و پیرامون پارک ملی کامپو مآن کشور کامرون انجام شد نشان داد که در این حوزه، سیاست ملی مشخص و منسجمی برای توسعه اکوتوریسم وجود ندارد. نتایج همچنین بیانگر آن بود که مشارکت ذی‌نفعان و سازوکارهای تقسیم منافع، مهم‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار بر مدیریت پایدار منابع محسوب می‌شوند. اما وضعیت بیشتر شاخص‌های حکمرانی در سطح ضعیف ارزیابی شد. نویسندگان بر ضرورت تدوین سیاست‌های حمایتی، تقویت مشارکت، شفافیت، پاسخگویی و مدیریت تعارض میان ذی‌نفعان برای پیوند دادن اکوتوریسم با حفاظت تنوع زیستی و بهبود معیشت جوامع محلی تأکید کرده‌اند (Forje et al., 2022).

در پژوهشی که با هدف ارزیابی فشار زیست‌محیطی بسته‌های اکوتوریسم در مناطق حفاظت‌شده مدیترانه انجام شد، محققان با استفاده از نسخه اختصاصی حسابداری ردپای اکولوژیک و رویکردی مشارکتی، ۱۳ مقصد گردشگری را مورد تحلیل قرار دادند. یافته‌ها نشان داد که بخش عمده‌ای از اثرات مخرب محیط‌زیستی، فراتر از مدت اقامت، ناشی از انتشار کربن در سفرهای بین‌المللی به این مقاصد است. همچنین، نتایج به محرک‌های کمتر دیده‌شده‌ای مانند خدمات غذا و نوشیدنی به عنوان عوامل مؤثر بر افزایش ردپای اکولوژیک اشاره داشت (Mancini et al., 2022).

در پژوهشی دیگر، با بررسی ارتباط میان توسعه گردشگری و تناسب‌های محیط‌زیستی، چارچوبی برای اکوتوریسم پایدار ارائه شده است. براساس نتایج بدست آمده، بسیاری از افراد، توسعه گردشگری را از نظر ایجاد اشتغال، گسترش کسب‌وکار، بهبود زیرساخت‌ها و رشد اقتصادی مفید قلمداد کردند. با این حال، سرمایه طبیعی و محیط‌زیستی منطقه به تدریج در حال تخریب است و هم‌زمان، بر اثر بهره‌برداری بیش‌ازحد از زمین، نفوذ فرهنگ‌های بیرونی، آلودگی هوا و آب ناشی از ترافیک، انباشت زباله، فاضلاب و انتشار کربن، آسیب‌پذیری اجتماعی و زیست‌محیطی نیز در منطقه افزایش یافته است (Baloch et al., 2023).

مطالعه قابل ذکر دیگر، با هدف ارزیابی جاذبه‌های گردشگری در دو منطقه حفاظت‌شده منتخب در صربستان، به بررسی ظرفیت توسعه اکوتوریسم پرداخته است. نتایج نشان داد که این مناطق از منابع طبیعی فراوان و تا حدی منابع انسان‌ساخت برخوردارند که می‌توانند پایه توسعه فعالیت‌های اکوتوریستی باشند. ضعف‌هایی مانند فقر، زیرساخت‌های ناکافی و کاهش جمعیت نیز به عنوان موانع اصلی شناسایی شدند. همچنین، عرضه محصولات محلی در بازار منطقه‌ای و بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی این مناطق در نزدیکی مرزهای بین‌المللی، از مهم‌ترین عوامل تقویت‌کننده توسعه اکوتوریسم معرفی شد. این پژوهش، بر ضرورت تدوین سیاست‌های مناسب، تقویت چارچوب‌های قانونی و نهادی و استفاده از پتانسیل تنوع زیستی برای مدیریت و توسعه پایدار اکوتوریسم تأکید دارد (Cvetković et al., 2023).

مطالعه دیگری با استفاده از مدل رفتار هدف‌محور و با داده‌های حاصل از ۲۰۰ پرسشنامه، عوامل مؤثر بر نگرش و قصد رفتاری گردشگران در مقاصد اکوتوریستی را بررسی کرده است. بر این اساس، انگیزه‌هایی مانند رهایی از روزمرگی، لذت‌جویی و تعامل اجتماعی بر نگرش گردشگران نسبت به اکوتوریسم تأثیر معنادار دارند. حس مسئولیت‌پذیری نیز در رابطه میان قصد بازدید و تمایل به حفاظت از این مقاصد نقش تعدیل‌گر ایفا می‌کند. همچنین یافته‌ها بیانگر آن است که نگرش گردشگران، بیش از قصد بازدید بر تمایل آنان به حفاظت از مقاصد اکوتوریستی اثرگذار است (Lim et al., 2023).

در پژوهشی دیگر، با بررسی نظرات ۱۰۹ راهنمای گردشگری در دو منطقه حفاظت‌شده متفاوت در کشور ایتالیا (آلپ معتدل و آپنین مدیترانه‌ای)، بر اهمیت نقش کلیدی این راهنمایان در ترویج گردشگری پایدار و حفاظت از محیط‌زیست تأکید شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که با وجود اتفاق نظر راهنمایان نسبت به ضرورت اکوتوریسم، اولویت‌های

انگیزشی گردشگران در این دو منطقه متفاوت بود. به‌طوری‌که در منطقه معتدل، تمرکز اصلی بر تفریحات فضای باز و در منطقه مدیترانه‌ای، بر جاذبه‌های فرهنگی و محصولات غذایی بومی است. این پژوهش ضمن شناسایی راهنمایان به‌عنوان عوامل کلیدی در افزایش آگاهی گردشگران و کاهش اثرات محیط زیستی، بر ضرورت آموزش‌های به‌روز در حوزه محیط زیست و حفاظت برای تحقق اهداف پایداری تاکید می‌کند (Palli et al., 2023).

مطالعه انجام‌شده در مناطق تحت مدیریت شهرداری موسینا در استان لیمپوپو (آفریقای جنوبی) نشان می‌دهد که میان پیامدهای محیط‌زیستی ناشی از گردشگری روستایی غیراصولی و تشدید پدیده‌های مرتبط با تغییرات اقلیمی، رابطه‌ای دوسویه و مخرب وجود دارد. با این حال، یافته‌های حاصل از مشاهدات میدانی و گروه‌های متمرکز تایید می‌کند که در صورت پایبندی به اصول گردشگری مسئولانه و پایدار، مدیریت اکوتوریسم می‌تواند به اهداف حفاظتی دست یابد. این مطالعه تاکید می‌کند که تدوین و اجرای راهبردهای پایداری محیط‌زیستی نه تنها مانعی برای معیشت جوامع محلی نیست، بلکه می‌تواند ضامن بقای بلندمدت آن باشد (Ramaano, 2024).

پژوهشی دیگر به مطالعه و نقشه‌برداری از مسیرهای اکوتوریسم در مناطق حفاظت‌شده ترکیه پرداخت و نشان داد که در بازه زمانی ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۳، تعداد بازدیدکنندگان، هزینه‌کرد گردشگران و درآمدهای حاصل از این مناطق با رشد چشمگیری همراه بوده است. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که مدیریت هوشمندانه و برنامه‌ریزی منظم آموزشی در این مسیرها می‌تواند علاوه بر آشنایی شهرنشینان با ارزش‌های طبیعی، زمینه‌ساز شکل‌گیری افکار عمومی حامی محیط زیست، معرفی ظرفیت‌های منطقه‌ای و بهبود شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی جوامع محلی گردد (Uyar et al., 2025).

مطالعه‌ای دیگر با هدف بررسی میزان مشارکت جوامع محلی در توسعه پروژه‌های اکوتوریسم در یک منطقه حفاظتی در اتیوپی، با استفاده از رویکرد روش‌شناسی آمیخته و مدل مشارکت آرنشتاین انجام شد. نتایج نشان‌دهنده سطح بالایی از نفوذ و کنترل جامعه محلی در تمامی مراحل پروژه، از مرحله ایده‌پردازی تا ارزیابی نهایی است. براین اساس، موفقیت پایدار پروژه‌های اکوتوریسم در گرو تعاملات میان تمامی ذی‌نفعان و بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت‌های محلی می‌باشد (Dubale, & Melese, 2026).

در پژوهشی دیگر، با معرفی مفهوم سرمایه اجتماعی (درونی و بیرونی)، نقش این مفهوم را در ارتقای اکوتوریسم پایدار در مناطق حفاظت‌شده بررسی شده است. این مطالعه به شناسایی چالش‌های کلیدی نظیر محدودیت منابع و تعارضات میان انسان و حیات‌وحش پرداخت. در نهایت با استفاده از تحلیل شبکه‌های اجتماعی نشان داد که سرمایه اجتماعی در مناطق حفاظت‌شده، به‌ویژه در بعد درونی از ضعف برخوردار است. این پژوهش پیشنهاد می‌کند که مدیران مناطق حفاظت‌شده باید با تقویت سرمایه اجتماعی، ظرفیت انطباقی خود را برای پیشبرد اهداف توسعه پایدار و حفاظت از محیط‌زیست ارتقا دهند (KC & Kusi, 2026).

مطالعه دیگری با به‌کارگیری روش هزینه سفر برای ارزیابی ارزش اقتصادی و مدل «مقیاس‌گذاری چندبعدی» (MDS/RAPFISH) برای سنجش پایداری انجام شد. نتایج نشان داد که اکوتوریسم دریایی در منطقه، درآمد سالانه قابل توجه و پتانسیل اقتصادی بالایی دارد. اما نتایج تحلیل پایداری نشان‌دهنده شکاف عملکردی است. به‌طوری‌که ابعاد نهادی، زیرساختی و اقتصادی در وضعیت پایداری متوسط قرار دارند، اما ابعاد محیط زیستی و اجتماعی در سطح پایین‌تری ارزیابی می‌شوند. یافته‌های این تحقیق بر ضرورت تدوین سیاست‌های یکپارچه‌ای تأکید دارند که ضمن حفظ بهره‌وری اقتصادی، بر تقویت هم‌زمان ظرفیت‌های اکولوژیک و اجتماعی تمرکز کنند (Widianto et al., 2026).

جدول ۱. خلاصه پیشینه پژوهش‌های داخلی در حوزه اکوتوریسم و مناطق حفاظت‌شده

Table 1. Overview of previous national studies on ecotourism and protected areas

ردیف	نویسندگان	منطقه مورد مطالعه	روش‌شناسی	مهم‌ترین نتایج و دستاوردها
۱	Kamandari et al (2020)	استان کرمان	کیفی، توصیفی-تحلیلی	شناسایی موانع کلیدی توسعه اکوتوریسم شامل ضعف اطلاع‌رسانی، کم‌رنگ بودن مشارکت جوامع محلی، مسائل امنیتی و کمبود زیرساخت‌های اقامتی.
۲	Hejazi et al (2024)	منطقه حفاظت‌شده میرآباد (آذربایجان غربی)	مقایسه‌ای (روش‌های کامنسکو و سرانو-گونزالز-تروبا)	اولویت‌بندی ژئوسایت‌ها بر پایه ارزش‌های علمی، زیبایی‌شناختی و مدیریتی
۳	Hajehforoosh (2022)	شهرستان سمیرم	پیمایش میدانی، SWOT، آنالیز شانون و چرخه حیات باتلر	قرارگیری مقصد در مرحله «توسعه» و حرکت به سوی «تثبیت» با توسعه زیرساخت‌ها؛ تأکید بر ظرفیت‌های اکوتوریسم و ژئوتوریسم در رشد اقتصادی منطقه.
۴	Zarei et al (2025)	سواحل جزیره شیدور	تحلیل اثرات فشارهای مختلف گردشگری بر پوشش گیاهی و خاک	اثبات رابطه مستقیم فشار گردشگری با افت پوشش گیاهی و تخریب لایه آلی خاک؛ پایداری بالاتر اکوسیستم در سواحل صخره‌ای و غیرقابل دسترس.
۵	Esfandiyari Darabad & Nezafat takle (2025)	شهرستان مشکین‌شهر	توان‌سنجی ژئومورفولوژیکی و معیارهای علمی-مدیریتی	شناسایی دره شیروان‌دره‌سی و منطقه گندمین به عنوان اولویت‌های نخست توان‌سنجی ژئوتوریستی به دلیل غنای زمین‌ساختی و تنوع چشم‌اندازها.
۶	Seyed Mousavi et al (2025)	مناطق تحت مدیریت طبیعی	روش آمیخته (داده‌بنیاد با ۱۷ خبره + پیمایش کمی با ۱۹۲ پرسشنامه)	تبیین امنیت زیست‌محیطی و مشارکت محلی به عنوان ارکان تاب‌آوری مقصد؛ اثبات نقش آموزش در کاهش رفتارهای مخرب و ارتقای معیشت بومیان

جدول ۲. خلاصه پیشینه پژوهش‌های بین‌المللی در حوزه اکوتوریسم و مناطق حفاظت‌شده

Table 1. Overview of previous international studies on ecotourism and protected areas

ردیف	نویسندگان	منطقه	روش‌شناسی	مهم‌ترین نتایج و دستاوردها
۱	Zorlu & Yılmaz (2020)	دره ایهلارا، ترکیه	برنامه‌ریزی جامع راهبردی	لزوم تعیین دقیق ظرفیت برد، تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها، آموزش ذی‌نفعان و بهره‌گیری از برند حفاظتی منطقه جهت تعادل میان بهره‌برداری و حفاظت.
۲	Sánchez-Prieto et al. (2021)	مناطق حفاظت‌شده	تحلیل علت-معلول و پنل خبرگان (۴۴ شاخص)	ارائه مدل پیش‌بینی پیامدهای اکوتوریسم، پیوند چالش‌های محلی به تصمیم‌گیری‌های علمی و حکمرانی تنوع زیستی.
۳	Harilal et al. (2021)	کامرون (دو منطقه حفاظت‌شده)	روش تحقیق ترکیبی (Mixed Methods)	تفاوت شدت تأثیرات حفاظتی بر معیشت بومیان وابسته به موقعیت مکانی، راهبردهای معیشتی و میزان سهم‌شدن محلی‌ها در زنجیره ارزش گردشگری.
۴	Pinheiro et al. (2021)	منطقه حفاظت‌شده دریایی، برزیل	تلفیق GIS و مصاحبه با کاربران	ارزیابی خدمات فرهنگی اکوسیستم (CES)، شناسایی ارزش‌های زیباشناختی به عنوان جذابیت اصلی و رفتارهای تنش‌زای انسانی به عنوان دافعه‌ها.

۵	Forje et al. (2022)	پارک ملی کامپو مآن، کامرون	سنجش شاخص‌های حکمرانی	شناسایی ضعف در سیاست‌گذاری ملی، تأکید بر لزوم حاکمیت شفاف، پاسخگویی نهادی و سازوکار تقسیم عادلانه منافع با ساکنان بومی.
۶	Mancini et al. (2023)	مدیرانه (۱۳) مقصد تحت حفاظت)	حسابداری مشارکتی ردپای اکولوژیک	انتشار کربن در حمل‌ونقل و زنجیره خدمات غذا/-نوشیدنی در ردپای اکولوژیک سفر حائز اهمیت است
۷	Baloch et al. (2023)	مناطق حساس زیست‌محیطی	ارزیابی اثرات توسعه گردشگری	دوگانگی منافع اقتصادی ناشی از اشتغال در برابر تخریب سرمایه طبیعی.
۸	Cvetković et al. (2023)	صربستان (دو منطقه منتخب)	ارزیابی پتانسیل‌های اکوتوریستی	لزوم اصلاح چارچوب‌های قانونی و ساختارهای نهادی جهت تبدیل تنوع زیستی و بازارهای مرزی به محرک کاهش فقر و تثبیت جمعیت محلی.
۹	Lim et al. (2023)	مقاصد اکوتوریستی	مدل رفتار هدف‌محور (پرسشنامه ۲۰۰ نفره)	نقش تعدیل‌گر حس مسئولیت‌پذیری در رابطه با قصد بازدید و تمایل به حفاظت؛ تأثیر بالاتر «نگرش» گردشگر نسبت به «قصد صرف» در حفاظت از مقصد.
۱۰	Palli et al. (2023)	ایتالیا (آلپ و آپنین)	پیمایش مبتنی بر نظرات راهنمایان تور (۱۰۹ نفر)	اثبات تفاوت انگیزه‌های بازدید بر حسب ویژگی‌های بوم‌شناختی، نقش محوری راهنمایان در ارتقای آگاهی محیط‌زیستی.
۱۱	Ramaano (2024)	لیمپوپو، آفریقای جنوبی	مشاهدات میدانی و گروه‌های متمرکز	تحلیل اثر متقابل گردشگری غیراصولی و تغییر اقلیم، گردشگری مسئولانه نه تنها مانع معیشت نیست بلکه ضامن تداوم اکوسیستم و بقای جامعه محلی است.
۱۲	Uyar et al. (2025)	مناطق حفاظت‌شده ترکیه	نقشه‌برداری مسیرهای اکوتوریسم (۲۰۱۸-۲۰۲۳)	بازدهی بالای اقتصادی مسیرهای تعریف‌شده و تأثیر مدیریت آموزشی بر تبدیل گردشگران به کنشگران حامی حفاظت محیط‌زیست.
۱۳	Dubale & Melese (2026)	منطقه حفاظتی، اتیوپی	روش‌شناسی آمیخته، مدل مشارکت آرنشتاین	لزوم واگذاری سطوح بالای تصمیم‌گیری به بومیان جهت تضمین پایداری بلندمدت پروژه‌های اکوتوریسم.
۱۴	Kusi & KC (2026)	مناطق حفاظت‌شده	تحلیل شبکه‌های اجتماعی و پل خبرگان	شناسایی ضعف در سرمایه اجتماعی درونی مناطق، ضرورت ارتقای ظرفیت انطباقی و تعاملی مدیریت در مواجهه با تعارضات انسان و حیات‌وحش.
۱۵	Widianto et al. (2026)	اکوسیستم‌های دریایی	روش هزینه سفر و مدل پایداری MDS/RAPFISH	عدم تعادل بین پایداری اقتصادی-زیرساختی (متوسط) و پایداری اکولوژیک-اجتماعی (پایین)، ضرورت اعمال سیاست‌های حفاظتی متوازن.

در این پژوهش، از طریق مرور ادبیات و پیشینه تحقیقاتی در خصوص اجرای اکوتوریسم در مناطق تحت حفاظت تلاش شده است که مهمترین فرصت‌ها، چالش‌ها و راهکارهای مدیریت و برنامه‌ریزی محیط زیستی این حیطه مشخص شود. نتایج بررسی منابع نشان داد که توسعه گردشگری طبیعت محور و بخصوص اکوتوریسم در مناطق دارای بازارهای منطقه ای نزدیک مرزهای بین‌المللی می‌تواند با جذب منابع حمایتی به تقویت اکوتوریسم و منطقه کمک کند (Cvetković et al., 2023).

در کنار فرصت‌های توسعه گردشگری، باید اذعان کرد که این فعالیت اقتصادی چالش‌هایی را برای محیط‌های طبیعی و مناطق تحت حفاظت و همچنین جامعه محلی ایجاد می‌کند. در منابع اشاره شده است که با وجود منافع اقتصادی، محیط زیستی در مقاصد گردشگری تحت تاثیر پیامدهای منفی حاصل از این فعالیت‌ها نظیر تغییر کاربری آلودگی و آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی قرار می‌گیرند (Baloch et al., 2023). به عنوان مثال پیامدهای محیط‌زیستی گردشگری روستایی غیراصولی و تشدید تغییرات اقلیمی، با هم مرتبط هستند (Ramaano, 2024). همچنین محدودیت منابع و تعارضات میان انسان و حیات‌وحش در سایت‌های حفاظت شده قابل ذکر است (KC & Kusi, 2026). مسائل اجتماعی مانند فقر، زیرساخت‌های ناکافی و کاهش جمعیت به‌عنوان برخی از موانع اصلی شناسایی توسعه گردشگری در مناطق تحت حفاظت شناسایی شدند (Cvetković et al., 2023).

در مقابل برای رفع چالش‌ها و تعارضات توسعه گردشگری، حفاظت و معیشت جامعه محلی به راهکارهایی از جمله محاسبه ظرفیت برد، بهسازی زیرساخت‌های گردشگری، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های تفریحی و بهبود رفاه از طریق بالا بردن سطح مشارکت جوامع محلی (Zorlu, & Yilmaz, 2020). در منابع اشاره شده است.

ارائه آموزش‌های مناسب به گروه‌های دست‌اندرکار یکی از راهبردهای موثر در توسعه پایدار گردشگری در مناطق تحت حفاظت معرفی شده است. آموزش ذینفعان و به کارگیری وضعیت حفاظتی منطقه برای برندسازی بین‌المللی، می‌تواند نقشی مؤثر در برقراری تعادل میان حفاظت و بهره‌برداری ایجاد کند (Zorlu, & Yilmaz, 2020). در این میان، راهنمایان گردشگری، بعنوان یکی از بازیگران مهم در ارتقای آگاهی گردشگران و کاهش اثرات بر محیط زیست منطقه، معرفی شده‌اند (Palli et al., 2023). یافته‌ها بیانگر آن است که نگرش گردشگران عامل موثری بر تمایل آنان به حفاظت از مقاصد اکوتوریستی است (Lim et al., 2023). لزوم طراحی سیاست‌های جامع مدیریت مشارکتی، تدوین چارچوب‌های قانونی حمایتی، ارائه مشوق‌های اقتصادی، توسعه زیرساخت‌های پایدار و ایجاد سیستم‌های نظارتی و آموزشی برای برقراری توازن میان حفاظت از منابع طبیعی و منافع گردشگری در مطالعات مشخص شده است (Seyed Mousavi et al., 2025).

در منابع بررسی شده، مشارکت ذینفعان و سازوکارهای تقسیم منافع، به عنوان مؤلفه‌های اثرگذار بر مدیریت پایدار منابع در حکمرانی اکوتوریسم معرفی شده‌اند (Forje et al., 2022). تحقیقات بر اهمیت تدوین سیاست‌های حمایتی، تقویت مشارکت، شفافیت، پاسخگویی و مدیریت تعارض میان ذینفعان برای پیوند اکوتوریسم با حفاظت تنوع زیستی و بهبود معیشت جوامع محلی تاکید دارند (Forje et al., 2022). نتایج مطالعات نشان می‌دهد که موفقیت طرح‌های اکوتوریسم به تعاملات ساختارمند میان تمامی ذینفعان و بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت‌های محلی وابسته است (Dubale, & Melese, 2026). مدیریت هوشمندانه و برنامه‌ریزی منظم آموزشی در مقاصد گردشگری می‌تواند علاوه بر آشنایی با ارزش‌های طبیعی، زمینه‌ساز شکل‌گیری افکار عمومی حامی محیط زیست، معرفی ظرفیت‌های منطقه‌ای و بهبود شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی جوامع محلی گردد (Uyar et al., 2025).

تحقیقات نشان داده که مدیریت دقیق توسعه گردشگری در مقصد و ارتقای دانش ذینفعان محلی درباره اصول پایداری، نه تنها منجر به کاهش اثرات اکوتوریسم بر اکوسیستم‌ها می‌شود، بلکه به تاب‌آوری و بازسازی صنعت گردشگری در دوران پس از کرونا نیز کمک شایانی می‌کند (Mancini et al., 2022).

همچنین مرور منابع نشان داد که سیاستگذاری مناسب یکی از مهمترین نیازهای توسعه پایدار گردشگری در مناطق تحت حفاظت به شمار می‌رود. محققان بر ضرورت تدوین سیاست‌های مناسب، تقویت چارچوب‌های قانونی و نهادی و استفاده حداکثری از تنوع زیستی برای مدیریت و توسعه پایدار اکوتوریسم تأکید کرده‌اند (Cvetković et al., 2023).

2023). این به معنای تدوین سیاست‌های یکپارچه‌ای است که ضمن حفظ بهره‌وری اقتصادی، بر تقویت هم‌زمان ظرفیت‌های اکولوژیک و اجتماعی تمرکز کنند (Widiyanto et al., 2026).

نتیجه‌گیری

مناطق حفاظت شده از ظرفیت بالایی برای توسعه فعالیت‌های طبیعت گردی برخوردارند. ترویج اکوتوریسم در این مناطق نه تنها به عنوان سازوکاری برای خودگردانی و استقلال مالی، بلکه پشتوانه مؤثری برای حفاظت از منابع و تسهیل مدیریت و بهره‌برداری پایدار از آنها به شمار می‌رود. بر همین اساس، شناسایی دقیق و علمی مناطق مستعد گسترش اکوتوریسم در عرصه‌های حفاظت شده، گامی ضروری در حفظ چشم‌اندازهای اکولوژیکی و دستیابی به توسعه پایدار منابع طبیعی محسوب می‌شود (Bazmara et al., 2017).

یافته‌های پژوهشگران نشان می‌دهد طبیعت گردی می‌تواند به‌طور هم‌زمان زمینه بهره‌وری پایدار از منابع و حفاظت از اکوسیستم‌ها را فراهم کند. بر همین اساس، توسعه مسئولانه اکوتوریسم، ژئوتوریسم، بیوتوریسم و گردشگری سلامت‌محور، از جمله طبیعت‌درمانی، به‌عنوان گزینه‌هایی مناسب برای تمامی اکوسیستم‌های ایران پیشنهاد شده و بر ضرورت مدیریت و برنامه‌ریزی پایدار در این زمینه تأکید شده است (Seyed Mousavi et al., 2025). باید توجه داشت که فعالیت‌های گردشگری می‌تواند عواقب و اثرات محیط‌زیستی مهمی به همراه داشته باشد. نتایج پژوهش‌های بررسی شده تاثیر گردشگری را بر کاهش پوشش گیاهی طبیعی و همچنین حاصلخیزی خاک (به علت آتش افروزی) نشان داده است (Zareie et al., 2024).

در این تحقیق تلاش شد از طریق بررسی و تحلیل مطالعات پیشین، ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر برنامه‌ریزی محیط‌زیستی اکوتوریسم در زیست‌بوم‌های حساس و مناطق حفاظت‌شده شناسایی شده و زمینه برای ارائه الگویی جامع و بومی برای کشور، با هدف هماهنگی توسعه گردشگری، مشارکت جوامع محلی و حفاظت پایدار از منابع طبیعی فراهم شود. بررسی ادبیات مرتبط نشان داد که پژوهش‌های انجام شده در ایران اغلب در مقیاس‌های محلی و منطقه‌ای صورت گرفته و هر یک تنها به ظرفیت‌سنجی یا استخراج چالش‌های یک منطقه گردشگری خاص پرداخته‌اند. به طوری که کمتر چارچوبی منسجم و قابل تعمیم برای برنامه‌ریزی محیط زیستی قابل اعمال در مناطق مختلف ارائه داده‌اند. از سوی دیگر، پژوهش‌های خارجی در مورد به بسترهای جغرافیایی، نهادی و محیط زیستی با شرایطی متفاوت هستند که کاربرد مستقیم یافته‌های آنان را در شرایط ویژه ایران، با پیچیدگی‌های اقلیمی، تنوع زیستی و ساختار حکمرانی محلی، نیازمند تطابق با این شرایط است. به بیان دیگر، بررسی منابع نشان دهنده کمبود پژوهش‌هایی است که برنامه‌ریزی محیط زیستی اکوتوریسم را در قالب یک الگوی یکپارچه، هم‌زمان و در ادغام با حفاظت پایدار در زیست‌بوم‌های حساس و مناطق حفاظت شده ایران نمایان کنند.

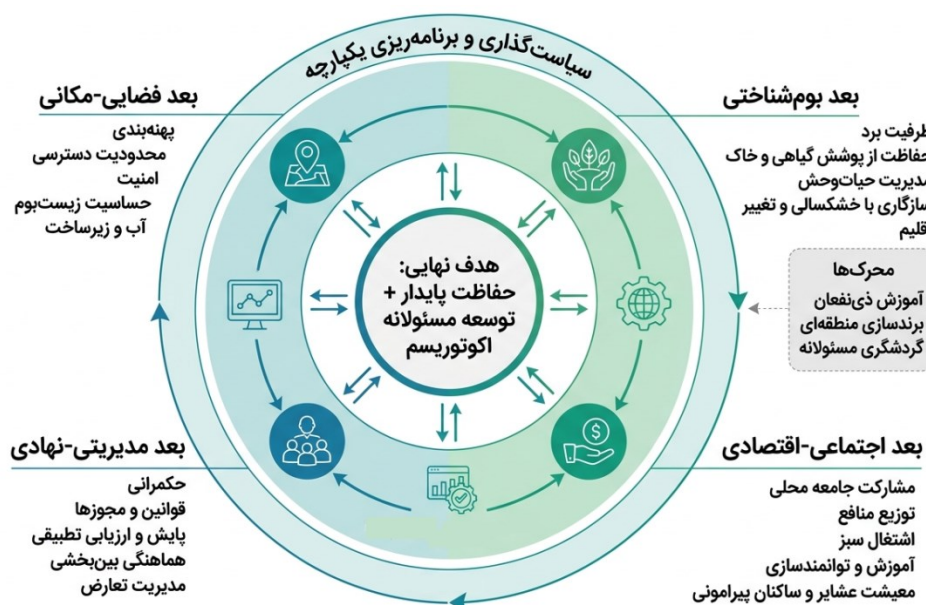
آنچه در ادبیات بررسی شده کمتر مورد توجه قرار گرفته است شامل ابعاد زیر است:

الف) پیوند نظام مند میان ابعاد طبیعی (اکولوژیک)، اقتصادی - اجتماعی و نهادی در قالب یک مدل یکپارچه برای اکوتوریسم

ب) چگونگی نهادینه سازی مشارکت جوامع محلی به عنوان ستون اصلی برنامه ریزی نه صرفا یک متغیری حاشیه ای
ج) ارائه کالبد مفهومی و سیاستی مشخصی که بتواند تعادل میان بهره برداری توسعه‌گرایانه و الزامات حفاظتی را در بستر ایران عملیاتی سازد.

براساس خلاءهای پیش گفته، چارچوب پیشنهادی برای برنامه‌ریزی محیط‌زیستی اکوتوریسم در زیست‌بوم‌های حساس و مناطق حفاظت شده ایران حتما باید شامل ارکانی مانند حفاظت از محیط زیست در کنار توسعه اقتصادی، مشارکت

جامعه محلی، توجه به شرایط خاص ایران و آسیب پذیری اکوسیستم‌ها، توجه به ظرفیت برد گردشگری و سیاستگذاری صحیح باشد. بومی سازی چارچوب پیشنهادی توسعه اکوتوریسم برای ایران بر این اصل مهم استوار است که برنامه‌ریزی اکوتوریسم در مناطق حفاظت شده ایران نمی‌تواند صرفاً بر پایه معیارهای عمومی و الگوهای برگرفته از سایر کشورها صورت گیرد. بلکه ضرورت دارد ویژگی‌های خاص این سرزمین شامل اقلیم خشک و نیمه خشک نوسان‌پذیر، ناهم‌آهنگی نهادی، رقابت بر سر منابع آب محدود، وابستگی معیشتی جوامع حاشیه مناطق حفاظت شده به منابع طبیعی، و محدودیت‌های امنیتی و دسترسی در تمامی بخش‌های مختلف مدل مد نظر گیرد. حاصل این بومی‌سازی، چارچوبی است که ظرفیت برد منطبق با اقلیم، پهنه بندی را مسئولیت‌پذیر و هماهنگ با ساختار نهادی، مشارکت محلی را معیشت محور و مبتنی بر توزیع عادلانه منافع و پایش را تطبیقی و مبتنی بر داده طراحی نماید. چنین چارچوبی، با در نظر گرفتن همزمان شرایط خاص طبیعی، نهادی و اجتماعی ایران، می‌تواند به عنوان الگویی عملیاتی برای برنامه ریزی راهبردی اکوتوریسم، زمینه ساز گذار از بهره برداری صرف به حفاظت پایدار در زیست‌بوم‌های حساس و مناطق حفاظت شده کشور باشد. در شکل ۲، تلاش شده است که ابعاد مختلف این الگو به صورت شماتیک نشان داده شود.

شکل ۲. چارچوب مدل بومی برنامه‌ریزی محیط‌زیستی اکوتوریسم در مناطق حفاظت‌شده ایران براساس سنتز مطالعات

پیشین

Figure 2. Framework of an indigenous model for ecotourism environmental planning in Iran's protected areas, based on a synthesis of previous studies

سپاسگزاری

نویسنده مقاله بدین‌وسیله اعلام می‌دارد که از ابزار هوش مصنوعی OpenAI GPT-5.6 (از طریق پلتفرم GapGPT) برای ترجمه و بازنویسی بخش‌هایی از متن مقاله و همچنین طراحی بصری شکل ۲ استفاده کرده‌است. تمامی محتوای تولیدشده توسط هوش مصنوعی توسط نویسنده بازبینی، تأیید و نهایی شده و مسئولیت کامل صحت علمی محتوای مقاله بر عهده نویسنده است.

References

- Baloch, Q. B., Shah, S. N., Iqbal, N., Sheeraz, M., Asadullah, M., Mahar, S., & Khan, A. U. (2023). Impact of tourism development upon environmental sustainability: a suggested framework for sustainable ecotourism. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(3), 5917-5930. <https://doi.org/10.1007/s11356-022-22496-w>.
- Bazmara Balashti, M., Tavakoli, M., Jafarzadeh, K. (2017). Assessing Appropriate Areas for Ecotourism Development of Protected Areas. Case Study: Khaeez Protected Area. *The Journal of Spatial Planning and Geomatics*, 21(3), 95-118. https://hsmsp.modares.ac.ir/article_14566.html [in Persian].
- Buschke, F. T., & Capitani, C. (2025). The values of ecosystem services inside and outside of protected areas in Eastern and Southern Africa. *Conservation Science and Practice*, 7(7), e70076. <https://doi.org/10.1111/csp2.70076>.
- KC, B., & Kusi, R. (2026). Social capital approach to promote sustainable ecotourism in protected areas. *Current Issues in Tourism*, 29(1), 206-211. <https://doi.org/10.1080/13683500.2025.2466038>.
- Cellitti, G., & Angrilli, M. (2025). Ecotourism and Enhancement of Cultural Ecosystem Services in Protected Areas: The Case of Maiella National Park. In *The International Conference on Cultural Sustainable Tourism* (pp. 197-206). Springer, Cham.
- Cvetković, M., Brankov, J., Čurčić, N., Pavlović, S., Dobričić, M., & Tretiakova, T. N. (2023). Protected natural areas and ecotourism—priority strategies for future development in selected Serbian case studies. *Sustainability*, 15(21), 15621. <https://doi.org/10.3390/su152115621>.
- Dubale, S. A., & Melese, K. B. (2026). Community Participation in Ecotourism Project Development: Evidence from Menz-Guassa Community Conservation Area, Ethiopia. *Gateways: International Journal of Community Research and Engagement*, 19(1), 1-20. <https://doi.org/10.1016/j.sfr.2026.101837>.
- Esfandyari Darabad, F. & Nezafat takle, B. (2025). Geotourism and geomorphological potential assessment of protected areas in Meshkinshahr Township using quantitative models. *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 6(3), 78-85. https://www.srds.ir/article_216380.html [in Persian].
- Forje, G. W., & Tchamba, M. N. (2022). Ecotourism governance and protected areas sustainability in Cameroon: The case of Campo Ma'an National Park. *Current Research in Environmental Sustainability*, 4, 100172. <https://doi.org/10.1016/j.crsust.2022.100172>.
- Forje, G. W., Tchamba, M. N., & Eno-Nku, M. (2021). Determinants of ecotourism development in and around protected areas: The case of Campo Ma'an National Park in Cameroon. *Scientific African*, 11, e00663. <https://doi.org/10.1016/J.SCIAF.2020.E00663>.
- Harilal, V., Tichaawa, T. M., & Saarinen, J. (2021). The impacts of ecotourism and conservation measures in protected areas on local communities in Cameroon. *Tourism Review International*, 25(2-3), 89-103. <https://doi.org/10.3727/154427220X16092157169853>.
- Hasana, U., Swain, S. K., & George, B. (2022). A bibliometric analysis of ecotourism: A safeguard strategy in protected areas. *Regional Sustainability*, 3(1), 27-40. <https://doi.org/10.1016/j.regsus.2022.03.001>.
- Hajehforoosh Nia, SH (2022). Investigating the importance of Ecotourism, Agrotourism and Geotourism In the development of tourism industry and economy (Case study: Semiram City). *Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas*, 3(2), 21-38. https://gsma.lu.ac.ir/article_707895.html [in Persian].
- Hejazi, S. A., Heydari, S. A., Rasouli, A. and Imanzadeh, T. (2024). Geotourism assessment of natural protected areas using quantitative methods, case study: Geosites of Mirabad protected Area. *Journal of Natural Environment*, 76(Special Issue Protected Areas), 163-176. <https://doi.org/10.22059/jne.2023.360321.2556> [in Persian].
- kamandari, M., chahrrahi, M. and ghorbanpour, H. (2020). Ecotourism potentials in Kerman province a Domain for Tourism Development. *Geography and Human Relationships*, 3(2), 27-42. https://www.gahr.ir/article_114198.html [in Persian].
- Kiper, T. (2013). Role of ecotourism in sustainable development.
- Machnik, A. (2021). Ecotourism as a Core of Sustainability in Tourism. In: Lubowiecki-Vikuk, A., de Sousa, B.M.B., Đerčan, B.M., Leal Filho, W. (eds) *Handbook of Sustainable Development and Leisure Services*. World Sustainability Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59820-4_15.
- Mancini, M. S., Barioni, D., Danelutti, C., Barnias, A., Bračanov, V., Pisce, G. C., ... & Galli, A. (2022). Ecological Footprint and tourism: Development and sustainability monitoring of ecotourism packages in

- Mediterranean Protected Areas. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 38, 100513. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2022.100513>.
- Mohanty, P. P., Patra, S. K., Kunjuraman, V., & Pathak, D. (2024). COMMUNITY-BASED ECOTOURISM IN PROTECTED AREAS TOWARDS INCLUSIVE DEVELOPMENT: AN EVIDENCE OF BHITARKANIKA WILDLIFE SANCTUARY OF INDIA. *International Journal of Business & Society*, 25(2), 810.
- Mousavi, S. H. (2025). Explanation of Nature-Based Tourism (Ecotourism): Geotourism and Biotourism, With an Emphasis on Sustainable Usage of Nature Ecosystem in Iran. *Geography and Human Relationships*, 8(2), 86-97. <https://doi.org/10.22034/gahr.2024.483649.2288>.
- Palli, J., Cagnetti, C., Emanuel, C., Ferrari, S., Filibeck, G., Forte, T. A. G. W., ... & Piovesan, G. (2023). The environmental dimension of ecotourism in Italian protected areas: A comparison of two bio-geographical regions based on the assessment of accredited hiking guides. *Journal of Ecotourism*, 22(1), 164-186.
- Pegler, G. F., de Lemos, C. C., & Ranieri, V. E. L. (2025). Exploring the application of environmental impact assessment to tourism and recreation in protected areas: a systematic literature review. *Environment, Development and Sustainability*, 27(7), 15053-15075. <https://doi.org/10.1007/s10668-024-04532-6>.
- Pinheiro, R. O., Triest, L., & Lopes, P. F. (2021). Cultural ecosystem services: Linking landscape and social attributes to ecotourism in protected areas. *Ecosystem Services*, 50, 101340. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2021.101340>.
- Ramaano, A. I. (2024). Environmental consequences and climate change linked ecotourism activities in remote and protected areas of South Africa. *Rural Society*, 33(2), 97-115. <https://doi.org/10.1080/10371656.2024.2368301>.
- Sánchez-Prieto, M. C., Luna-González, A., Espinoza-Tenorio, A., & González-Ocampo, H. A. (2021). Planning ecotourism in coastal protected areas; projecting temporal management scenarios. *Sustainability*, 13(14), 7528. <https://doi.org/10.3390/su13147528>.
- Seyed Mousavi, M. H., Nemati, V. & Ardabili, S. (2025). A Comparative Analysis of Natural Resource Conservation in Tourism with an Emphasis on Environmental Security and Local Community Participation. *Journal of Tourism and Development*, 14(2), 235-253. <https://doi.org/10.22034/jtd.2025.493919.2995>.
- Trišić, I., Nechita, F., Milojković, D., & Štetić, S. (2023). Sustainable tourism in protected areas—Application of the prism of sustainability model. *Sustainability*, 15(6), 5148. <https://doi.org/10.3390/su15065148>.
- Uyar, Ç., Küçükosmanoğlu, G. G., & Küçükosmanoğlu, A. (2025). Evaluation of socio-economic impacts of ecotourism routes in Türkiye's forests and protected areas. *Kent Akademisi*, 18(2), 780-799. <https://doi.org/10.35674/kent.1555417>.
- Widianto, A., Geoffrey Bengen, D., Budiharsono, S., & Frendy Koropitan, A. (2026). Rapid economic valuation and sustainability analysis for managing ecotourism in Gili Matra Marine Conservation Area, West Nusa Tenggara Province. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 220, p. 01001). EDP Sciences.
- Zarei, M., Moradi, A., & Rezai, M. Zitun Ibrahim, Z. (2025). Investigating the effect of recreation on the sustainability of tourism in the raised shores of the international lagoon of Shidvar Island. *Journal of Geography and Planning*, 28 (90), 119-138. <http://doi.org/10.22034/gp.2024.61241.3251> [in Persian].
- Zorlu, K., & Yılmaz, A. (2020). Determination of strategies of ecotourism in protected areas with SWOT-AHP method: The case of Aksaray-Ihlara special environmental protection zone (SEPZ). *Journal of Geography*, (40), 247-257. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2019-0051>.
- Lim, T.-Y., Chan, M. W. T., Leong, C.-M., & Chin, C.-H. (2023). To Visit and Preserve an Ecotourism Destination? The Moderating Effect of the Sense of Responsibility. *Journal of Responsible Tourism Management*, 3(1), 24–43. <https://doi.org/10.47263/JRTM.03-01-03>